

Turizmimiz: Acaba?

Mehmet ÖZDEMİR

DURUM

Türkiye çok kritik günler geçiriyor. "Şüyu vukuundan beter" işler oluyor. Bunun açıklaması, "duyulması, yayılması, olmasından daha kötü" anlamındadır. Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı "Moratoryum ilan etmeyi düşündük" diyor. Demek istiyor ki, "iflas ettiğimizi ilân etmeyi düşündük" Yani "harç bitti, yapı paydos! Borcumuzu ödeyecek durumda değiliz... Allah bize biz size..."

Türkiye çok ciddi iki kriz yaşadı. Herkesin ağzında üçüncü kriz: Sonbahar aylarında yaşanacak, mutasavver (tasarlanan, düşünülen) ve adeta mukadder (kaderde olan) kriz! Ülkenin ünlü iktisatçıları birbirine girdiler. (Güngör URAS, *Milliyet*, 26 Haziran 2001, Osman ULUBAY, *Milliyet*, 2 Temmuz 2001) Müthiş moral bozucu yazılar yayınlanıyor: "...Hazırlanın, yakında herkes 150-200 dolar aylıkla çalışmaya razı olarak yurt dışına gitmek zorunda kalacak..." Öteki de diyor ki: "...Kemal DERVİŞ yerine sen Başbakan olsan bari!"

Ülkenin istikbali bir dervişe ve bir de turizmimize bağlandı...

TURİZM CAN SİMİDİ Mİ?

Türkiye'nin içinde bulunduğu çok kritik, çok endişeli, çok acıklı ortam; maalesef milletin umudunu, güvenini de kaybetmesine neden olmaktadır. Bu vahim ortam içerisinde turizm gelirleri adeta bir "can simidi", döviz sıkıntısına bir çare olarak gösterilmektedir. Döviz kaynağımızın beklediğimiz kredilerin yanı sıra turizm gelirleri ve işçi dövizleriyle artacağı varsayılmakta, ihracatın artması için de önlemler düşünülmektedir.

Turizm tek başına döviz sıkıntısını giderebilecek bir çare olabilir mi?

Turizmin ekonomik yönü çok önemlidir. Turizmin bu yazımıza konu ettiğimiz ekonomik yönü içerisinde, gelir getirici daha da açıkçası döviz getirici özelliği, turizm ekonomisini daha da cazip kılmaktadır. Günümüzde ekonomik ve toplumsal bir olgu haline gelen turizmin ülke ekonomileri üzerindeki olumlu etkileri, aynı zamanda turizm piyasası içerisindeki rekabeti de ön plâna çıkartmıştır. Ülke ekonomileri-

nin karşılaştığı ulusal ve uluslararası ekonomik sorunların çözümünde ve dar boğazların aşılmasında, turizm çok önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu dinamik ekonomik özelliğiyle turizm; zaman zaman, adeta sorunların aşılmasında çıkış noktası gibi görülmektedir.

Yalnız değerlendirmeler yapılırken, bir noktanın gözden uzak tutulmaması gerekmektedir: *Uluslararası turizm hareketlerinden en fazla pay alan ülkeler Amerika, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Avusturya, İspanya, Portekiz, Hollanda, İsviçre...* gibi ülkelerdir. **BU ÜLKELER SANAYİLEŞMİŞ ÜLKELERDİR.** Ayrıca bu ülkeler en fazla turist gönderen ülkeler arasında da başı çekmektedir.

Peki, Türkiye'nin durumu nedir?

KOMŞUDA PIŞEN

"Türkiye'nin durumu nedir?" sorusuna cevap bulmak için, geleneksel alışkanlığımız "yanıbaşımıza" bakmak gerekir. Herşeyi "yanıbaşımızdakiyle" kıyaslamak çoğu zaman doğru olmasa da, bizim kendimizi yanıbaşımızdaki komşumuz Yunanistan'la kıyaslamamız önemli bir ölçektir. Boşuna rahmetli Fatin Rüştü ZORLU "Yunanistan kendisini boş bir havuza atsa, siz de atın" dememiş...

Gelin, Türkiye ve Yunanistan'ı üç dönemde karşılaştıralım. Birincisi 1960 yılı. Türkiye ve Yunanistan'ın AET'ye başvurularının AET Bakanlar Konseyi'nce kabul edildiği 11 Eylül 1959'un sonrası. İkincisi 1980. Yunanistan'ın topluluğa resmen tam üye olması (1 Ocak 1981) ve Türkiye'de 12 Eylül ihtilâlinin olduğu yıl. Üçüncüsü ise 1999. (Yunanistan'la ilgili son rakamları 1999 yılı için buldum. İyi ki öyle olmuş! Günümüz tam rezalet!)

a) 1960 : Yunanistan'ın GSMH 3.5 Milyar ABD Doları
Fert Başına Düşen Milli Gelir: 428 \$

Türkiye'nin GSMH 8 Milyar ABD Doları
Fert Başına Düşen Milli Gelir: 290 \$

b) 1980 : Yunanistan'ın GSMH 38 Milyar ABD Doları

Fert Başına Düşen Milli Gelir: 3940 \$

Türkiye'nin GSMH 89 Milyar ABD Doları

Fert Başına Düşen Milli Gelir: 2000 \$

c) 1999 : Yunanistan'ın GSMH 120 Milyar ABD Doları

Fert Başına Düşen Milli Gelir: 11290 \$

Türkiye'nin GSMH 185 Milyar ABD Doları

Fert Başına Düşen Milli Gelir: 2878 \$

Nüfus : Yunanistan: 1960: 8.5 Milyon, 1999: 10.5 Milyon

Türkiye : 1960: 27.5 Milyon, 1999: 64.5 Milyon

Bu 40 yıl içinde neler olmuş?

1- *Kırk yıl içinde Türkiye'nin Fert Başına Düşen Milli Geliri* yaklaşık 10 misli artarken, Yunanistan'ın Fert Başına Düşen Milli Geliri 26 misli artmıştır.

2- *Fert Başına Düşen Milli Gelir* itibariyle; 40 sene içinde aramızdaki fark Yunanistan lehine 0.5 mislin-den 4 misline çıkmıştı. (Yunanistan bizi dörde katlamıştır)

3- Yunanistan'la 40 yıl içinde yalnızca *oransal olarak aradaki farkı muhafaza etseydik*; Fert Başına Düşen Milli Gelirimizin *7526 ABD Doları* olması gerekiyordu. Yani 40 seneyi aradaki farkı muhafaza ederek *boşa geçirseydik* rakam bu olacaktı.

Yunanistan'la bu genel durumun dışında yarışabildiğimiz en önemli konu turizm.

TURİZMDE ÇITA YÜKSELİYOR

Kırk yıl içerisinde bizi 4'e katlayan Yunanistan'la turizm konusundaki rekabetimiz ne durumda?

Bir kere Yunanistan'ın batının şımarık çocuğu olduğunu asla unutmamamız gerekir. Yani yarışın başlangıcında, "kafadan" o öndedir. Okul kitaplarından, tarihten, mitolojiden, felsefeden, mistik unsurlara; sinema filmlerinden, müziğe kadar bize karşı sempati avantajı vardır. Son beş yılda *Gelen Yabancı Sayısı* itibariyle Yunanistan'la aramızdaki durum şöyledir:

YILLAR	YUNANİSTAN (000)	TÜRKİYE (000)
1995	10.712	7.727
1996	9.782	8.614
1997	10.588	9.689
1998	11.363	9.752
1999	12.605	7.487
2000	12.500	10.428

Yunanistan'la aramızdaki rekabet ciddi şekilde devam etmektedir. Meselâ 1997 yılında Avrupa'da en çok ziyaret edilen 20 ülke içerisinde Yunanistan 12. sırada, Türkiye 14. sırada iken; aynı yıl en çok turizm geliri elde eden ülkeler arasında Türkiye 9. Yunanistan 14. sıradadır. (Turizm '98, T.C.Turizm Bakanlığı: 161-162.)

Turizm gelirleri itibariyle 2000 yılında Yunanistan'ın *turizm geliri* 9.221 milyar dolar iken Türkiye'nin turizm geliri 7.636 milyar dolardır. Yunanistan 2000 yılında turizm gelirlerini 1999'a göre %5 artırmıştır. Yunanistan 1999 yılında çok ciddi bir

reklâm atağına girişmiştir. Berlin'de 1999'da ITB zamanı bizim konsolosluğumuz tel örgülerle çevriliyken, bütün şehir Yunanistan afişleriyle donatılmıştı.

Yunanistan'ın *yatak kapasitesi* 600.000 civarında. Bizim de 500.000'in üzerinde. Demek Yunanistan'la yarışımız hayli çekişmeli gidiyor. Tabii kural dışı yumruklara da her zaman hazırlıklı olmak gerekiyor.

FAULLÜ YUMRUKLAR

Türk turizmi, gerçek odur ki, genel ortalamamızın üzerinde bir performans gösteriyor. Tabii özellikle 1980 sonrasında Türk turizmine maddi manevi çok yatırım yapıldı. Özellikle Turgut ÖZAL döneminde turizmimiz altın çağını yaşadı. Cumhurbaşkanı Kenan EVREN "Turizm Mevsimi" açılışlarını bizzat yaptı. Turizmimizde unutulması ve tekrar yaşanılması mümkün olmayan görkemli günler görüldü. Bir tarafta hayâl güzelliğinde tesisler açılırken, hemen yanbaşında onu da geride bırakacak yatırımların temeli atılıyordu. Türk turizmi *gelir* olarak *1 milyar rakamını 1985 yılında gördü*: 1.482.000.000 dolar. Bu önemli bir gelecek müjdesiydi. Zira 1980 yılında 362.654 milyon dolar olan turizm geliri; 1981'de 381.268, 1982'de 370.320, 1983'de 411.088, 1994'de 840.000 milyon dolar seviyelerinden artık milyar dolarlara doğru bir yol izliyordu: *Giderek 1988'de 2 milyar doları (2.355.295.000), 1990'da 3 milyar doları (3.225.000.000), 1994'de 4 milyar doları (4.321.000.000), 1995'de 5 milyar doları (4.957.000.000), 1996'da 6 milyar doları (5.962.000.000) yakaladı. Turizm gelirlerimizde 1997 senesinde 8 milyar doları gördük (8.088.500.000). Artık hedef 10 milyarlardı. Ancak 10 milyar dolar hedeflerken 1999'da 5 milyar dolara düştük. (5.193.000.000).*

Bunun sebeplerini uzun uzun yazdım. *ANATOLIA'daki APO (EŞKİYA BAŞI)NDAN SONRA TÜRK TURİZMİ (Mart-Haziran 1999), TURİZMİMİZDE 1999 YILI KABUSU (Eylül-Aralık 1999)* bu felâketi anlatan yazılardır. Özellikle dış dinamik faktörlerinden kaynaklanan bu durumun müsebbipleri de, hiç merak edilmesin tetikte bekliyorlar.

ŞİMDİ DURUM NE?

Geçen yıl (2000), 1999 kabusunu biraz atlattır gibi olduk. Turizm gelirlerimizi 7.5 milyar doların üzerine çıkardık. Sakın küçümsenmesin. IMF'in 1.5 milyar dolarlık kredi paketini "ödememek" için nasıl "çamura yattığı"ni ibretle ve utançla yaşıyoruz.

TURİZM, ELBETTE ÇOK ÖNEMLİ BİR SEKTÖRDÜR.

Türkiye'de turizm, özellikle-anlatmaya çalıştık-1985 yılından itibaren yarattığı doğrudan ve dolaylı etkilerle özel bir önem kazanmıştır. Rahmetli Özal'ın da hedefi turizmi lokomotif sektör yapmaktı. Türkiye için giderek büyüyen cari açığın sürdürülebilmesi için mutlaka dış kaynak girişi gerekiyor. Dış kaynak girişi net doğrudan yabancı yatırım şeklinde veya ihracatla olsa, mesele kalmayacak; taze para sıkıntısı çekilmeyecek. Ancak Türkiye'ye gelen doğrudan yatırım umut edilenin tam tersine, çok sınırlı. İhracatımız da belli. İşte bu nedenle dış kaynak girişi dış borçlanma yoluyla olmak zorunda! Bundan dolayı borçlanıyoruz. Borç verenler ise ülkeye bundan dolayı böyle bakabiliyorlar!

Bu oyunda ülkemizi bir parça rahatlatan turizmimiz. *Turizmimizde de tüm potansiyelimizi ya kullanamıyoruz, ya kullandırtmıyoruz!*

Antalya'mız dolarken, senelerdir Ege'miz bomboş!..

"Her şey dahil" gibi sistemlerle harcamalar (turizm gelirleri) mümkün olduğunca en düşük düzeyde tutulmaya çalışılıyor.

Bunlar gibi bir sürü oyun. Daha bitmedi. Bir de kendi kendimize attığımız yumruklar var.

DİMYATA PİRİNCE GİDERKEN

Eller gider mersine, biz gideriz tersine... Ve vergi dışı kaynak arayışlarını sürdürürken hükümet, yurt dışına çıkan vatandaşlardan her çıkışta 50 dolar alarak gelirlerini artırmayı aklına getirdi. Hatırladığımız üzere 12 Eylül 1980 öncesinde, 5 sente muhtaç olduğumuz günlerde, yurt dışına çıkışlar 3 yılda bir yapılabiliyordu. Çıkarılacak döviz de 500 dolarla sınırlıydı. Turgut ÖZAL'ın iktidara gelmesi sonrasında 1989 yılında her çıkışta 100 dolar konut fonu ödemesi zorunluluğu kondu. Türkiye'de o günlerde müthiş bir konut açığı vardı. Ev sahibi-kiracı ilişkileri cinayetlere kadar varıyordu. ÖZAL konut açığını kökünden çözmek için çok köklü tedbirler aldı. Şimdi o devirden kalma "kentler" var şehirlerimizde. Ancak bu fon 1993 yılında bütçeye dahil edildi. Sonuçta 1996'da ise tamamen kaldırıldı. Acaba tekrar 5 sente muhtaç olduğumuz günlere mi dönüyoruz?

Bu yapılan Türk insanına saygısızlık. Hadi vazgeçtik insanımıza saygıdan. Meyve veren ağacı niye kesiyorsunuz? Turizmin önemini anlatmaya çalışıyoruz, Hürriyet gazetesi manşet atmış: "Döviz bereketi krizi önledi: *TURİZM KURTARDI!* Turizmden gelen döviz, IMF'nin 1.5 milyar dolarlık krediyle ilgili toplantıyı son anda ertelemesine rağmen, doların

patlamasını önledi... (Hürriyet, 4 Nisan 2001)" diyor. Elalemin adamı sana gelirken iyi de, senin vatandaşın o'nun ülkesine giderken neden cezalandırıyorsun? Sen aslında vatandaşını cezalandırmıyorsun, gideceği ülkeyi cezalandırıyorsun. Sen herkesi kör, elalemi sersem mi zannediyorsun! Tedbirini misliyle almayacak mı zannediyorsun. Bu mu bel bağladığımız turizme hizmet. "Hep bana rabbana!" diyen kafa hiç kazanamaz. Bu kafa zaten turizmi "altın yumurtlayan tavuk" gibi gördü, sloganını bile yaptı. Ey akıllı, attığın taş ürküttüğün kurbağaya değer mi? Siz varken zaten bizim "dış düşmana"da ihtiyacımız yok.

SONUÇ

"Turizm tek başına döviz sıkıntısını giderebilecek bir çare olabilir mi? Sorusuna cevap aramaya çalıştık. Sınırlı bir şekilde yalnızca bir kaç noktaya değinebildik. Sonuç olarak kabaca şunları söyleyebiliriz.

1- Dünyada yalnızca turizmle kalkınmış herhangi bir ülke yoktur.

2-Turizm ülkelerin kalkınmalarında, ödemeler bilançosu açıklarının kapatılması için gerekli döviz kazandırmada çok önemli bir sektördür. Bunun yanında istihdama katkısı, katma değer yaratması, gelir ve harcama akımına yol açması, dış borçların ödenmesi ve kamu geliri sağlaması gibi fonksiyonları da vardır. Ancak bu işlem ekonomik faaliyet içerisinde diğer sektörlerle uyum içerisinde sağlanır.

3- Türkiye'de turizm ciddi bir gelişme sağlamıştır. Yaklaşık on yılda önemli bir ivme kazanmıştır. Yalnızca hassastır. Doğal ve fizikî tehlikelerin yanı sıra, politik oyunlarla da etkilenebilir. (1986 yılında Çernobil kazası, 1991'de Körfez Savaşı, 1992'den itibaren turizmi hedef alan bölücü terör, petrol krizi, 1999 Apo'nun yakalanması...)

4- Türk turizminin potansiyeli hiçbir zaman tam olarak kullanılamamıştır. Tutarlı bir turizm politikası ve ehil ellerde 10 milyar doların üstünde turizm geliri elde etmek ve onun da üstüne çıkmak mümkündür. Ve bu da Türkiye için çok ciddi bir kaynaktır.

5- Ve Allah bizi budalalardan korusun!..

Ankara, 16 Haziran 2001